

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 9.

У Новом Саду, 15. маја 1910.

Год. III.

САДРЖАЈ: Наше сталешко заступство у народном сабору. — Концентрација у настави. — Закон акцелерације и појачавање сензоричког надражења, др. П. Радосављевић. — Образовање воље, од Ж. Благојевића. — Данашња јавна настава у Немачкој. — Мишљење новосадеког ереског учит. збора о новој наставној основи од 1909. г. — Школа и настава: Статистички подаци о основном школству у Босни и Херцеговини. — Учитељство: Реч ереског учитељства у Босни и Херцеговини. — Белешке. — Захвала.

Наше сталешко заступство у народном сабору.

Избори за српски народни црквени сабор су довршени и ми смо са једним јаким искуством богатији. Резултат тих избора доказује, да је наше друштво болесно и то не мало, него веома јако. Данас не смета нашем просветном унапређењу, некада моћно Анђелићево клерикалство. Данас је наше друштво само по себи Анђелић, јер је толико отровано, да човек већ не зна каквим би надахнућем било могуће извести сво наше друштво на пут смишљена и уређена просветна рада, који би једини био у стању, разуме се, после дужег низа година, да нас тако преобрази, како би били свесни свих оних одлика, који треба да нас красе, као иначе бистар, радан и одважан народ. Но ту не помажу надахнућа, ту помажу тачни распореди онога што хоћемо и истрајна одлучност у савлађивању препрека преко којих се долази до тога што хоћемо, а затим тачно смишљен правац и рад у њему. Тек тако би временом могли бити оно што треба да смо, па ма и не приказивали собом неко савршенство.

Но ко да се за то заложити? Осим ретко посејаних појединаца, нема у нас група друштвених, чији би се рад кристалисао у залагању за унапређење народне просвете у ширем смислу. Шири слојеви нашег друштва нису у том правцу однеговани, а наше друштвене неприлике свугде их пре воде, него на то најидеалније и најдрагоценије поље рада у народну корист. Но има малена војска просветних радника с којом се данас рачуна само у невољи,

но која све јаче долази до уверења, да овако наше некултурно стање, само нас може довести до уништења, а том уништењу једино би могао дати повољна оброта културан рад. С тога нам је дужност да утичемо на онај део нашег друштва, у којег се још сачувао изванредан део етичких појмова, да увиди потребу, да је једино радом просветним, нашем српском друштву излаз у повољнији, свежији и темељнији народни живот. Таквом раду, једино би могли дати полета просветни радници. Та нама је то тако потребно као кора хлеба. Али наше друштво то још не увиђа. Укрштени и испречени партијски и лични интереси, сваки несебичан потхват у овом правцу, крсте разним погрдним називима, да тиме у зачетку угуше међу ширим а мање интелегентним слојевима народним, свако интересовање за такав користан и драгоцен рад по народ. Но ми просветни радници не можемо се више склањати испред реакцијне бујице и гледати да и даље она води народ по мраку уљуљкујући га, да је онда напредан кад служи њеној назадности. Можда нам просветна војска још није сва довољно спремна и напојена духом за оваку борбу и за овакав рад, али је време да се почне, и у том раду и у тој борби развиће се нове снаге и нови борци, који ће све ширу и истрајну војску стицати око себе и тако све ближе прилазити излазној тачци својих напредних погледа. Да смо то дужни радити уверавају нас и пређашње а и савремене прилике,

Да је то исправан пут уверавају нас све оне недаће, све оно лутање у просветном животу наше автономije, за скоро пола века. А да је такав рад једино чврста подлога народне будућности, уверавају нас прилике код много културнијих народа од нас, који сваким даном и баш нарочито у садашње доба, све више дају маха раду својих просветних радника. Па да учинимо једно мало упоређење о томе. У исто доба кад су у нас били у јеку избори за српски народни црквени сабор, били су и у Француској избори за државни сабор. Резултат избора у Француској био је, да је између осталих посланика изабрано у сабор и 34 просветна радника. Код нас, где је просвета обртна тачка целом саборском раду и то просвета која се скоро сва тиче основне наставе, није изабран у сабор ни један активан учитељ наших вероисповедних школа, дакле ни један представник, баш те најопсежније гране саборског рада.

Наш безграничан демократизам у свакој прилици, где треба повући у бој против добре и напредне ствари, искључиву сувереност народног права као најтежу батерију, угушивао је у клици још при стварању наших автономних уредаба, сваку таку мисао, која је тежила у доброј намери да представницима просвете загарантује места у сабору и другим установама, где се ради о унапређењу народне просвете. Тај тадањи неискрени демократизам баш као и садашњи неискрени радикализам, проповедао је и проповеда да је то борба против народа. И крстио је учитељске захтеве у том правцу сталешком борбом. Искрене тежње за радом у корист унапређења просветног, називати сталешком борбом, може само онај, који у истину не жели напретка народној просвети. Јер без суделовања просветних радника не да се такав просветни рад ни замислити, а признавати право на суделовање просветних радника у том раду, а не загарантовати им места тамо, где се тражи и где је преко потребан тај рад, него то оставити случају или милости партијских расположења, значи неискрено мислити и према просвети и њеним радницима и према народу.

Све су то чињенице са којих је у просветним радницима сазрело уверење, да без нашег сталешког заступства учитељског и професорског, у нашим автономним установама, нема нашој школи и народној просвети никад зоре ни светла дана.

И оно што нису смели да траже, наши старији учитељски нараштаји, а међутим су то угушивали у себи, под притиском партијског самовољног диктаторства, тражимо сад отворено и гласно ми: Да нам се даде сталешко заступство у црквеном народном сабору, јер тај сабор није толико црквени, колико је школски, он није политички сабор, него просветни и економски, а на томе пољу имају прву и најглавнију реч просветни радници, једно као представници и познаваоци школе и просвете, а друго као најближи народу и најбољи познаваоци његових потреба и тежња. Војска адвоката која је себи без икаква основа окупирала места у сабору, нека се мало одвади, по оној Његошевој: „Да одлијем ђе је пренувано!“, па ће бити доста празних места за учитеље и професоре.

Вечити нерад и неуспеси саборског рада престали би, кад би се склоп сабора једном друкчије формирао и кад би му подлога рада био просветни програм. Дугачке непотребне беседе јуристанске отпале би, јер би се тражило дубље познавање просветних начела; уштедило би се и у времену и у новцу и дошло би се до позитивног резултата, који би једино и искључиво користио народу.

Знатан део нашег учитељства је у питању сталешког заступства у сабору већ заузео своје становиште. Тако је новосадски срески учитељски збор већ стао начелно на то становиште и по довршеном споразуму са осталом браћом поднеће у том правцу представку сабору.

Не сумњамо да се неће наћи и по неки друг у учитељском колу, који ће бити и противног становишта. Но то не може сметати ширим круговим учитељским да не истрају у овој својој тражбини. А света је дужност сваког учитеља, да у оваким питањима не сметне с ума да је он на првом месту Србин, просветни рад-

ник и члан широке народне заједнице, па тек онда члан неког ужег круга друштвеног, који у уским границама својих погледа, тражи и од учитеља као својег члана да и у најживотнијим питањима народним буде кратковид, жртвујући оштру народну корист, уској и некристалисаној користи једне или друге партије.

*

Овај чланак о учитељском сталешком заступству у нашем народном сабору, написан је био пре састанка сабора, но како „Шк. Гласник“ због слагачког штрајка није могао раније изаћи, то је већ раније ст. бечејски збор донео решење, да стоји на становишту сталешког заступства, а то становиште заступа и новосадски учитељски збор и позвао је остале зборове на споразуман рад у томе правцу.

Решење ст. бечејског среског збора да учитељство буде у сабору заступљено као сталешко, „Застава“ обележава у 119. јутарњем броју као назадну мисао и изнела је шта је о тој ствари говорио у ст. бечејском среском збору М. Ђосић као заменик епарх. шк. референта. Садржај његова говора је да је заступањем сталештва учитељство неслободоумно, ненапредно, да иде у натраг и да је непросвећено. „Застава“ даје заправо М. Ђосићу, а осуђује учитеље који хоће сталешко заступство и вели да нису свесни.

Да ли су учитељи који траже сталешко заступство свесни, о томе није позвана „Застава“ да пресуди, јер она не репрезентује просвећеност српског друштва. Она више не може с висина ни делити некоме народно поверење ни осуде, јер ни у име већег и важнијег дела ратарског у српском народу не може говорити, пошто је баш у тим круговима претрпела бродолом и нема више тамо поверења. Сами пак „Заставини“ писци, уредници и сарадници нису већ давно меродавни да диктирају поверења и неповерења, јер они у том питању не могу водити реч, пошто га не разуму и не знају, а на своју жалост не могу већ више ни силом својом то своје незнање и неразумевање натуривати необавештеној публици као неку еванђелску истину, јер шири народни кругови неће више да примају меродавна просветна

мишљења од неколицине људи, који ни сами нису упућени у просветна питања. Та ни према својим започетим наукама нису имали оданости да их доврше.

Тако су некад — као ови „Заставини“ новинари — говорили и сви власници и бирократе у Немачкој, кад нису допуштали тамошњем учитељству да се на самосталној основи организује и унапређује просветне интересе народне развикоом школе и учитељства. Али су те декламације остале на крају крајева беспредметне тамо, па ће остати и код осталог света који сувремено мисли, те данас у Немачкој, Швајцарској и другим западним просвећеним државама, не само да је учитељска солидарност (која је нашим „идеалним“ великанима тако мрска) много уважена и од учитеља и неучитеља, него та солидарност даје снаге учитељима да извојују себи и права која им припадају као представницима народне просвете. Кома то све није познато, тај нема права да напамет пресуђује јесу ли оваки сталешки учитељски захтеви коректни или их треба опет каквом згодном приликом проскрибирати и натуривати народу лажне тврдње и мишљења о таким захтевима учитељским. Неупућени декламатори и новинари прво треба да се упознају са тим приликама и да коригују своја површина мишљења, па тек онда да воде реч о питањима у која нису упућени. А у осталом нами и искуство вели, да су оваки учитељски захтеви исправни, а тако искуство и мађарске учитељске кругове упућује на сличан рад.

М.

Концентрација у настави.*

Између осталих задатака које имамо да нас да расправимо ево је на реду и расправа о концентрацији у настави. Концентрација у настави била је предмет највећих свих школских људи већ одавно. Стој је рекао: „Пошто се образовање као сврха наставе, само под тим условима може постићи, да су саопштене мисли у међусобном утицају, то је главна задаћа у настави у томе, да прво наставно градиво међусобно одреди, да га међусобно доведе у везу и споји“. Разно схватање њеног значаја

* Прочитано и усвојено у седници новосадског среског учитељског збора, одржаног у Нов. Саду, 21. (4.) маја о. г.

и њене стварне садржине, водило је школске људе и у разне правце. У новије доба истиче се њезин значај у смишљенијем правцу све више, и то је утицало и при стварању наше нове наставне основе од 1909. год. да се на концентрацију у настави полаже много важности. С тога ћемо овде повести реч о њој, да колико је могуће краће и прегледније изнесемо све што је важно да се о њој зна.

Реч концентрацију описао је Duden у своме „Ортографском речнику овако: „Тежња за средиштем, груписање око средишње тачке“. Из овога тумачења развија нам се одмах поглед на задатак њен у настави: Око истакнутог циља којем треба сва настава да тежи, групишу се сва знања која се добију разним наставним градивом. Према овој тачној је и кратка дефиниција Цилерова: „Концентрација је уједињење или скуп многога, што је настава дала, у будућој личности васпитаника“. На основу овога Цилер замишља два појма о концентрацији: субјективан и објективан. „Субјективан му је појам, где сам васпитаник постаје концентричним средиштем, то је психолошка концентрација, концентрација духа; концентрација у објективном смислу је концентрација градива, где је мисаона, чувствена настава средиште и господар укупне школске наставе“. Оба ова појма допуњавају један другог; душевна или субјективна концентрација стоји на наставној или објективној, прва је продукт и смер другој. Наставни објекти су ту ради детета, а не дете ради њих; објект (наставно градиво) мора се управљати према субјекту (детету, васпитавику). Оваке Цилерове двојне струке концентрације (да је у њој средство и смер) држе се Рајн, Вогт, Јуст, Трендорф, Цилинг и др.

Код сваког оваког захтева, одмах у мислима упоредимо колико има за тај захтев услова у наставној основи, у времену за које се она мора обрађивати и у приликама и спољашњег и унутрашњег школског уређења, под којима смо ми дужни да то све изводимо, па ће нам одмах бити јасно с каквом задањом имамо посла у овом случају т. ј. у извођењу концентрације у настави.

Но после Цилерове смрти дошло је до разних супротних мишљења у ствари концентрације. Сви ученици Цилерови и други напредни педагози чврсто су стојали на становишту концентрације детињег духа. Свима је био излазна тачка онај напред споменути Цилеров аксиом о васпитном и наставном раду за напредак будуће личности васпитаникове, али у ствари концентрације градива, организације васпитног градива мало се њих спријатељише с Цилером. Зашто?

Цилер је ишао за тим да сви предмети наставног плана дођу у непосредан однос са наставом у науци вере и пр. читање и писање морало је служити као обрада тога материјала, све су дисциплине биле удељаване са једне тачке, са предмета веронаучног. Из тога је поникло неповерење да ће религија бити све и сва, а градиво осталих предмета ће се распарчати, изгубити, велики део његове васпитне вредности постаће безначајан. Противници Цилерови нађоше у овој тиранији градива, која води децентрализацији, а не концентрацији.

С тога се данас већином друкчије мисли о томе него што је то Цилер мислио. Цилерова мисао да концентрација буде смер наставе није напуштена, али да она буде средство напуштена је. Представник једног знатнијег педагошког круга проф. др. Вогт, председник негдашњег Цилеровог „Удружења за научну Педагогију“, овако тумачи данашње становиште о концентрацији: „О старом и новом појму концентрације овако мислим — вели др Вогт: „Стари појам схваћао је етички значај као излазну тачку, јер његовом помоћу треба да се установе, споје, односи многих наставних предмета у једну целину педагошког смера. По новом појму је наравни значај и наравни смисао, смер, за којим се иде при обради појединих наставних струка. Никад није крајњи циљ само знање или извесна количина сазнања, него наравствени значај и наравно схваћање. Закон мишљења и појимања човечјег, треба да је у вези са наравственим правилима, нормама. Нови правац је у концентрацији културно историјски смер, а не стручно научни. Свакојачко треба и мора бити између појединих

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

предмета одржана веза, а вођа у раду треба да је настава мисаона, чувствена.“

Напуштена је дакле, идеја да настава у веропауци буде вођа свих осталих наставних предмета, јер иако јој се признаје васпитна вредност, мало је способна да буде стварна средишна тачка за све остале дисциплине.

Данас се у главном тражи концентрација наставног градива и предмета, сродност, унутрашња заједница, асоцијација. Сви предмети треба да су само тални, али колико више могу да се узајамно помажу, док је Цицер заступао, у строгом смислу речи уједињење, спајање свију наставних предмета, данас се заступа то спајање и заједница у слободном смислу. Строго узевши, данас се више не придаје вредност строго концентричној, него наизменичној, асоцијативној настави. А то се мисли постићи тиме, што се сродна поља у предметима доводе у уједињену наставну дисциплину, два или више предмета паралелно се узимају и у сталном односу држе. Има, разуме се, и доста несмишљених радова и предлога у овоме правцу, али се добрим налази таквих предлога, који на основи природног спајања наставног материјала иду за тим, да се спајање изведе у самом поједином предмету и између више предмета. У овоме постоје и разни планови. Тако се н. пр. код наставе у науци вере, иде све више и више за тим, да се деца поступно увађају у катихизис, спајајући причу, изреку и песму. Код наставе у језику служе сви наставни огранци (читање, писмени састави, граматика, правопис) оној целини, која се састоји у коректном усменом и писменом изражавају тачног мишљења. Али се ни један огранак не предаје засебно и не сматра као споредан, него као што код ткања сви радови теку једној целини — изради неког ткива, тако и овде сви путеви и поступци служе једном излазу: правилном усменом и писменом изражавају мисли. На место многостраности у природописној настави тежи се све више двојству. Тако Сајферт заступа наставу у природним наукама у којој је „с једне стране ботаника, зоологија и минералологија, а с друге стране наука о раду: физика, хемија, технологија и наука

о здрављу. Настава о човеку и о здрављу, спаја се на крају (бе групе, јер је излазна тачка свега: Човек је део земље као животне заједнице.“ Настава у рачуну ослања се на стварну наставу о природи и о човеку, коју је дете већ појмило и има интересовања за њу.

Но много ће још проћи времена, док се дође до наставног плана са природним, неизвештаченим слагањем предмета уз предмет, које би све било једна заокругљена целина, тако да се једно у друго прелива, једно другом служи и да као асоцијативна целина утиче на целокупан учеников дух, чији је разум и фантазија, нарав и воља један пераздвојан организам. Прибирањем и скупљањем градива, прибира се дух, постиже се унутрашња прибраност. Као што се помоћу жиже сви зраци скупљају у једну тачку, такав резултат треба да се постигне асоцијативном наставом, која треба стално да је у неприсилном спајању и скупљању научног блага, скупљању преостава и мисли, да се тиме учврсти јединство духа и свести, из чега потиче етичка воља, етичко хоћу нуно чврстог уверења.

Али сав тај рад у концентрисању не треба да зависи од случајности. План наставног градива мора свугде показати односе, да би се у настави могао продужити започети правац и очувати а затим да се може извести тачно понављање раније утврђеног градива. С тога у наставном плану морају бити изнети низови градива (предмета) и односи између њих, а тако и односи између појединих предмета у једном низу. Изнаћи докле су границе појединој наставној дисциплини и које ће се градиво једно за другим низати, ствар је наставног плана.

Колико је у садашњем наставном плану одговорено овоме, није задаћа ове расправе да потање означи, али се мора приметити: да у главном о томе нема никаквих података у Наставој Основи, осим груписања предмета по сродности.

(Наставиће се.)

Само над општина и држава чине своју дужност, може се и од учитеља тражити озбиљно испуњавање дужности.

Ritschard.

ЗАКОН АКЦЕЛЕРАЦИЈЕ И ПОЈАЧАВАЊЕ СЕНЗОРИЧКОГ НАДРАЖЕЊА.

— Психолошко-педагошка штудија. —

Dr. phil. & paed. Паја Р. Радосављевић.

(Свршетак.)

С тога, да би узели један пример, онај који је био у руско-јапанском рату имаће врло реалистичке слике о људима који издишу на бојном пољу, о страсном нападању јапанске војске и херојској одбрани рускога војника, о акцији брзометних топова, предаји Порт-Артура и о хиљаду других појединости. Никаква информација из друге руке не би могла изазвати такав исти резултат. Највеће приближење перцентуалној реалности у предавању повеснице може се постићи само илустрацијама, сликама и употреби стереоптикона.

Ради тога је лако увидети што америкашки педагози онолико истичу захтев, да се у школским уџбеницима, школским просторијама, дневним и недељним школским публикацијама, предавањима и т. д. унесе што више и што бољих илустрација. Тај захтев практичког Американца је само касније препознавање — у практичкој форми — виталне знаменитости закона о коме је овде реч.

Могли би набројати многе педагошке апликације тих принципа. Изнећу само неколико њих. У нижим разредима основних народних школа неопходно је да се праве чамци, лађе, куће, кола, корнице, лук и стрела и т. д. у радионици школској; прављење физијолошких и физијографских модела; уваћање фотографисања у различитим одсецима школског рада; ручни рад за мушке (т. зв. слејд), кување, шав, везење и т. д.; прављење колекција — а не просто држање њихово — различитих артикала и живих ствари; акваријум, авијариј, ботаничка збирка (хербаријум), колекција руда, колекција марака за географски рад, и т. д.; збирка уметничких дела, књига и т. д.; (проучавање природе просто је иронија без излагања живих ствари); употреба стереоптикона (или Биничковог свјетозора) при предавању земљописа и повеснице и у свим другим предметима у којима природни објекти нису приступачни

чулном опажању; употреба стереоптикона у уметничкој настави; географске, геолошке, историјске, трговачке и политичке екскурзије где је то могуће; посећивање мануфактура, мина, фабрика и заната сваке руке, сабора државних и конфесијоналних, трговачких кућа, виших завода, јавних зграда, богомоља и својих и туђих; употреба писаће машине у школама; похађање музеја, менаџерије, уметничке школе, слике, магацини и т. д.; употреба објеката у рачунској настави, особито у нижим разредима; уваћање обичаја друштвеног света у школу; мање традиционалног књишког учења и књишких метода а више специјалисања школске собе; уваћање тежина и мера, банкарских олакшица и т. д.; уваћање социјалних циљева и сврха и онда примена аритметијских, алгебраичких и геометријских процеса као средстава за те циљеве (неизбеживом моћи традиције аритметички процеси, као и сви други процеси, теже да постану више циљ ради самог себе него ли средство за адекватну залиху друштвених захтева); viva voce предавање језика; употребљавање што више чула у учењу језика, т. ј. помоћу диктирања (казивања у перо), писања, говора и т. д.; легислативне седнице, новинарски извештаји, телеграфске вести и т. д.; различити облици играња у инкалулацији учтивости, грацијозности и финих емоција; учење срп. народних игара; заваћање — до извесне мере — учења историје према врелима. Аритметички процес, као што је дуга дивизија, не би требало предавати као такав, већ као средство за детерминисање, рецимо, количине материјала што је потребан за нову кућу ког детета у соби. Деца не би требала да уче читати, већ да читају ради самог предмета. А тако је исто и са наставом писања, писмених саставака, цртања и т. д. На тај би се начин материјално скратило време за настављање тих предмета у школама. Конкретан социјалан живот ђака требао би да је полазна тачка учитељева. Хрватски педагог: Даворин Трстењак и душом и телом се бори за тај научни идејал. Да ли ћемо икада ово и постићи? Част и слава постигла би онога човека, који би учинио да гимнастичка настава не буде мање или

више циљ ради сама себе, већ сатисфакција какве социјалне и органски конкретне сврхе. Да ли ће се то постићи помоћу драме, пантомиме, екстензије Декартовог система, или помоћу организације постојећих американских сиграљачких активности, које се оснивају на тачнијем познавању органске и социјалне природе и функционисања у добу младости? Садањи облик гимнастичке наставе зацело је суров и педагошки недовољан. Док се у других народа, особито у Америци, у томе погледу много учинило у нас Срба и Хрвата такорекућ ни мало се не хаје за модерне погледе о телесном васпитању што их онако савремено и интелигентно изнесе: Др. Тихомир Остојић, Др. Бучар и Др. Лаза Поповић.

Што се тиче ручног образовања будућа школска настава, нема сумње, мора га описати као иницијацију за технику, као увод у начине и средства историјског прогреса културе. Образовање у техници ићи ће руку под руку са другим двома великим гранама са штудијом природних сила и са проучавањем човечијих социјалних активности.

Ал' не ћу више да дуљим. Сваки од нас мање више знаде где се налази Ахилова пета наше педагогије. Само ћу још ово рећи: Док се српски и хрватски народни учитељ буде тргнуо и озбиљно схватио своју социјално-националну улогу, његов ће рад бити одобрен и од стране научне педагогије и од стране српско-хрватског народног тела, које је данас сво рањаво од драстике, несрпске и нехрватске педагошке палице...

Stanford University, California.

Образовање воље.

Жарко Благојевић. — Сомбор.

(Наставак.)

А. Образовање воље непосредним начином.

3. Награђивањем.

Кад би смо хтели да тражимо порекло награђивања, прве почетке његове у друштву, како се читовало, какву је улогу

играо, мора ли би смо се винути у далеку прошлост. Факт је међутим, да је и у старим временима био, а још и данас је обичај, да се моралном признању даје такав облик, који донацијом титуле саветника, грофа, барона, херцега итд. награђује стечене личне заслуге. То није ништа ново ни у школи. Аналогiju орденa за заслуге налазимо већ средином 18. столећа код Базедова.*

Овде настаје питање: какву улогу има ово средство награђивања — у служби развијања воље? — Тежња за оним што је пријатно, инстинктивно гони како човека тако и дете на делање у извесном правцу. јер сујете, честољубља, натицања има у свакоме од њих. Дете се задовољним осећа, кад боље знаде лекцију, него ли други, и осећај успеха још у већој мери подижу му амбицију. Па ипак кад га васпитач још похвали и одликује својим признањем! — Награђивањем се — била она морална или материјална награда, — могу постићи заиста врло сјајни успеси. Међутим ми ово средство навикавања, награђивање (заједно са казном) сматрамо опет само за фактора другог реда. Са гледишта моралног васпитања већ и с тога држимо га за средство првога реда, пошто кад се неопрезно или неумесно употреби, постаје баш опасним. Нека га педагог употреби само онда, кад темељно познаје индивидуалне способности дечије, па и онда само ретко! Кад се амбиција прекомерно увећава, може да буде од највеће несреће. Деца, која су награђивана због којекаквих ситница, постаће размажена, па ће и као одрасли незадовољни бити. Практичан живот не награђује сваку маленкост, шта више врло често не награђује баш праве заслуге. Таково дете, које се обасипа увек похвалама, кад коракне у живот, биће несретан, незадовољан материјалиста, који се неће моћи никад помирити са судбином својом. Све жели или захтева од јавности, од

* Он је увео био „плочу за заслуге“ (Meriten-tafel), на којој су пописана била сва имена васпитаника. На левој би се страни метали уз имена медени колачићи за добро владање (signa diligentiae), а на десној гвоздени клинчићи за лоу владање (notae pigritiae). Кад би ко имао десет медених колачића, за бола би се крај његова имена златна звезда.

друштва и од државе! И то може да се одметне не само у индивидуалну погрешку, него и у социјалну. Сваковрсно безузрочно признавање и награђивање може да буде узроком небројено много друштвених неправди. Данас нпр. једном солгабирову може да је у изгледу таква плата, коју педагог уопће није у стању да постигне. Награђивање у животу само ретко се догађа да је праведно. Лењ и рђав ученик много пута је сретнији од вредног и марљивог.

Међутим и после свега овога што смо до сада казали, држимо да награђивање не треба сасвим одбацити, као што то чини нпр. Херберт Спенсер. По његовој теорији: „природне реакције“ наградити и казнити уопће не треба. Х. Спенсер држи, да награђивање и кажњавање оставимо природи, том најправеднијем судији. Ми не сумњамо да природне промене стоје у строго узрочној вези, али богме сумњамо да оне саме имају и довољне педагошке вредности.

„Natura non facit saltus“ — Аристотелова изрека, која се од Лајбница амо толико већ наводи, често је већ веома касна: природна казна много пута тако доцкан стигне, кад о поправци не може бити ни говора! Лењо дете, које се није гонило да ради, да учи, своју казну ће већ примити, али само тек кад одрасте, кад не добије службе, звања, или ако и добије, — отерају га. Тада човек већ није у стању да надокнади што је пропустио, и наступа слепо суђење природе.

И за награде ћемо казати што смо казали и за казне, т. ј. будимо с њима пажљиви, обазриви и штедљиви.

4. Побуђивањем противних страсти.

Побуђивање противних страсти или згодно речено: „политика страсти“ је средство првога реда за образовање воље, али уједно и оно, које захтева највише педашког знања и умења. — Ово средство навикавања иде управо тим да према незнатним или штетним страстима побуди у души васпитаниковој страсти од користи и вредности. — Детиња душа није „tabula rasa“: већ има добре и зле склоности. Довађање у склад истих, јесте једна од најтежих задаћа педагогових

али уједно која му и најлепше наде обећава. — Воља се корени дубоко у нагонима — тежњама, — и страстима... Каква је страст која влада, таква ће бити и последица која извире из ње, т. ј. и хотимичан рад, активно делање.

Ако је дететом овладала у превеликој мери нпр. страст за игром, побудићемо у њему друге противне страсти, честољубље, амбицију, љубав према родитељима, или ону радост која прати занимање душевним радом; ако је непажљиво, засићено (блазирано), даћемо му такве душевне хране, којом ћемо интересовање, радозналост повећати у њему; ако одрасле подражава у пушењу, алкохолизму, живим бојама опртаћемо му штетне последице тог подражавања, чиме ће се побудити у њему нагон за живот, те ће избегавати те опасне навике. Педагог ће дакле тако поступити као политичар: једву страст ће угушити са другом. — Новија психолошка истраживања доказују, да је т. з. „придиковање“ и кључање ученика са моралним законима (моралисање) од мале вредности. Али ма да знамо, да је оно становиште, по коме се тежње и страсти разумом могу савладати, илузорно, ипак не смемо дозволити, да при образовању дечје воље разум не буде заступљен. Воља се не да образовати дресуром, него развијањем моралних врлина. Овде се намеће питање, на које етика одговора даје, т. ј. како да негујемо и какав треба да буде морал?...

Најважније етичко начело је несебична љубав, којој је Христос дао најлепши пример. За потребно држимо, да на овом месту ту најглавнију врлину промотримо, и анализирајући је да расправимо. Етички појам врлине није био у старије време такав исти, какав је данас.

Грчка етика познавала је само индивидуалан морал; о социјалном моралу није знала ништа. Њихове „стожерне врлине“ (andreia, sophia итд.) нису биле услови друштвеног опстанка, него индивидуалног задовољства. Грци су држали, да се циљ човечијег живота даје постићи помоћу врлина, али са тим, шта је циљ човеков, у чему се састоји права срећа његова, нису били на чисто. По грчком мишљењу, човек треба да се уздржава од

рада на јавном пољу. пошто је такав рад пун трзавица, искушења и узбуђења Том индивидуалном моралу учинио је крај хришћански етички принцип, по коме циљ човеков није само да живи за себе самог, него да корисним радом својим доприноси срећи других, да унапређује друштво и да дела на општем добру. И циљ педагогије није друго до ли развијање љубави према ближњему на темељу хришћанске етике. По хришћанској етици човечија срећа се оснива на усређивању других. Па баш због тога хришћанска етика, и ако са социјалног гледишта проматра морал, у суштини главну улогу даје индивидуалном развијању.

Љубав према ближњему има две стране, једна је страна пасивна, где убрајамо саучешће, саосећање; а друга је активна, која нам диктира да само ако можемо, да пружимо нужну помоћ људима, својим ближњима. Прво и стојерно начело љубави према ближњему ван сваке сумње је то, да бранећи своје право не уђемо у право других.

Лајбницова етика разглаба начело љубави према ближњему у 3 поставке:

1., „Neminem laede!“ (Не вређај никога!)

2., „Suum cuique!“ (Сваком своје!)

3., „In quo omnes, quantum potes, iuva!“ (Уколико си кадар, помажи свако а!)

Модерној педагогији најбоље одговара Кантова етика. По Канту човек не може имати други циљ, до ли да се усавршава и да усређава своју сабраћу, своје ближње. Директива воље мора се управљати према индивидуи и према друштву. Ако се управља према нама самима, треба да буде јака, да би и индивидуалне способности јачале и усавршавале се. Према томе особу треба тако васпитати, да ради развијања властите индивидуалности буде вољом јака, а за социјалне интересе пак да има добру вољу. Тако је просечно и хришћанско схватање: нас саме треба васпитати да будемо јаки, да бисмо кадрили друге усређавати. Али особа нека буде јака, и према самј себи! (Ако нпр. не осећам у себи довољно снаге, да би женску, коју волим, издржавати могао да

се о својој деци, која би се родила, старам, тад ћу се одрећи жепидбе).

Способност јаког и доброг хотења оснива се на индивидуалним врлинама. Ми разликујемо три такве индивидуалне врлине:

1. Врлину телесне вештине, која се очитује у окретности, у живахности;

2. Врлину марљивости, која се огледа у љубави према раду, где се она свест, да ћемо ми сами пожњети плодове свога труда, јавља, као последица тог рада;

3. Врлину савлађивања самог себе; под тим не разумемо аскетизам, који не допушта да се ни природне потребе задовоље, него оно самовладање, које нас помаже да свладамо своје штетне страсти, сујету, комодитет и тежње за уживањем.

Од социјалних врлина са васпитног гледишта споменућемо нарочито ове две:

1. Искреност. Нека дете не буде лицемерно, претваралица и лажљиво. Нарочито ово последње је највеће зло, које ћемо успешно угушивати са развијањем осећања истине у детету. Врхунац социјалних врлина је:

2. Врлина добре воље.

*

Држали смо за потребно да изнесемо та етичка начела у ствари образовања воље, а нарочито са гледишта „политике страсти“. У детету се не сме развити ни један нагон преко мере, на уштрб осталих. Штетне страсти се морају и могу угушити са противним, кориснима. Нека се педагог труди, да буде на чисто са нагонима, тежњама и страстима својих ученика, те ако запази опасне страсти, то нека гледа да им одузме досадању храну, или нека побуди у њима такве осећаје, који ће их подстакнути на противно корисно и целисходно делање.

(Наставиће се).

Што се човек строжије држи прописаног наставног плана и оних тешких верига што окружују слободан учитељски рад, што се човек више труди, да буде добар чиновник, у толико мање вреди као мајстор у школи.

Scharrelmann.

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера).

Превео Ahmes.

III. ОДЕЉАК.

(Свршетак.)

ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ.

С. Народна Велика Школа.

Не смемо завршити преглед немачке наставе у садашњости а да не спомињемо још једну појаву на томе пољу, народну велику школу, која је повикла у Немачкој крајем 19. века, и под којом се разумеју све уредбе, донесене ради добровољног даљег образовања одраслих људи.

Велике школе и владе у Немачкој врло су се уздржљиво показале према томе покрету и нигде нису за ту сврху одобрени новчани издаци: али се нашло међу професорима великих школа, који су с пуним разумевањем изашли на сусрет томе покрету. У једној споменици, коју су берлински професори упутили универзитетском сенату, каже се, како се увидело, „да је можда један од најзнатнијих задатака нашега времена, да се створе нова спајања и везе, које ће вишем образовању и ваљаности осигурати њен принадежан утицај, који претпоставља и опште изборно право, ако се неће да се дође до потпуно несигурног и неурачуљивог стања.“ Као што је овоме основа политичко гледиште, тако се опет с друге стране зузело за проширење народног образовања са гледишта национално-економског и философског. А да су и шире масе народне за такве пожуде, доказује не само многобројно посећивање од сад приређених великошколских течајева који нису бесплатни, него и пажња и стварно интересовање слушалаца, о којима доценти само с хвалом говоре, а што се нарочито огледа у многобројним питањима, која слушаоци стављају предавачу на свршетку предавања.

Пошто се у Берлину није успело, да се универзитет задобије за држање народних течајева, основали су неколико великошколских наставника у зиму 1899/1900. године удружење, које је те зиме прире-

дило 2 серије народних великошколских курсева. Прва серија у октобру—децембру 1899. године била је посећена од 2000 лица обојега пола, а државно је 6 предавања о овим темама: О костуру и зглавцима човечјег тела, о трговинској политици најзнатнијих културних држава у 18. и 19. столећу, о споменицима вештина у Берлину, о вештачком и природном одгоју одојчади, о државном уставу, о гвожђаним топионицама. За јануар—март 1900. године заказано је 9 курсева са по 6 часова: О дејству новијих лекова; о уређењу васионе; о шкодљивостима у свакидашњем животу, које проузрокују болест, и чување од њих; о грчком вајарству; о бактеријама, узроцима болести и савлађивању њиховом; о нашој атмосфери, нарочито у хемиском погледу; о постајању и лечењу нервних болести; о саставу и историји наше земље; о Гетеовом животу и његовим списима. Предавања су држана у недељне дане у вече у 8½ часова те су трајала 6 недеља. За сваки курс плаћа се по једну марку.

У Брауншвајгу заказано је за јануар 1900. године 10 курсева са по 6 часова и сем тога 8 општих предавања о техничким, здравственим, природњачким и економним питањима. За кратко време јавило се 1500 слушалаца. Овде је и влада допустила, да се та предавања држе у техничкој великој школи.

У Липици постоје од 1897. године великошколска предавања за свакога. Држе се курсови предавања са 4—6 часова, за која се плаћа једна марка; а онда и доценти универзитетски држе јединачна предавања, за која се плаћа само по 10 пфенига. Број слушалаца био је у првој години 10546, а у другој 10104.

Минхен има од 1896. године удружење за народне велике школе, које је у пролеће 1897. године приредило ред предавања: историја економних идеја, изабрани одељци из хигијене, географија Африке, основи перспективе, историја и корист каламњења, повреде и прва помоћ, извори и снабдевање водом, својина и њено развиће, вештачко и природно одрађивање деце. Слушалаца је било 3355 и то 82% мушких и 18% женских. Крајем 1897. годи-

не заказан је други ред предавања за која се само у 10 дана пријавило 1658 лица. Курзови са 4—6 часова наплаћују се са 1,50 марке а краћи са 0,75 марке. У 1898. години приредило је удружење и природњачка предавања са демонстрацијама и експериментима.

И у Јени су универзитетски наставници држали предавања за народ, али овде иде покрет од одбора Коменијусова удружења, чији се Коменијусови листови за народно образовање управо сматрају као орган целог покрета за народне велике школе. Од 1796. године држе се сваке зиме по 4 реда предавања и то 2 пре Божића а 2 после Божића. У новембру и децембру 1896. године беше један ботанички и један културно-исторички курс, у вече од 8¹/₄—9 часова; а у јануару и фебруару један хигијенски и 3 физичка курса. На ботаничком курсу било је 173 лица обојега пола, на културно-историчком 201 лице, на хигијенском 409 и на 3 физичка курса 120 слушалаца. Раденички сталож био је најбоље заступљен. У Јени су увели још и народне курсове за језике и један за математику. У зиму 1898./99. године приређен је инглески курс у 36 часова са 10 учесника; један француски са 25 часова и са 12 учесника; на математичком курсу, у коме су учени основи планиметрије за 30 часова, беше 18 ученика. Хонорар износи за сваки курс 4 марке. И у зиму 1899./1900. године приређени су ови наставни курсови.

Ну и у оним градовима, који немају универзитета или друге велике школе, приређени су народни великошколски курсови. Да поменемо само Манхајм и Познањ. Хајделбершки професори радо су пристали, да у оближњим градовима држе предавања, те су у Манхајму у пролеће 1900. године заказали ова предавања: стари завет, вид и боје, Дарвинов живот и наука, злочин и злочинци. Беше се пријавило до 1000 слушалаца. У Познању је у зиму 1809.—1900. године одржано 11 курсова са 55 часова предавања и 4 курса за вежбање са 45 часова. Наставничко особље било је из 5 страних и 10 домаћих научењака. Сам град дао је материјалну помоћ од 1000 марака.

За кратко време стекао је покрет за народне велике школе много пријатеља и може се надати, да ће се све већма множити њихов број и да ће му и држава покловити ону пажњу, коју заслужује. Он ће за цело бити кадар да помогне, да се затвори онај велики и дубоки јаз, који цео народ, на његову штету, дели на образоване и необразоване.

Мишљење новосадског среског учитељског збора о новој наставној основи од 1909. год.

(Примљено у седници од 21. априла (4. маја) о. г.)

(Свршетак.)

Всл. Школски Савет изрично тражи, да се то прописано наставно градиво, има свршити до краја школске године, међутим није рекао: јели то minimum или је maximum што се свршити мора. Ово смо зато навели, што смо слушали у јавности изјаве наших епархијских референата, да је и minimum, да је и maximum, те сад ни сами не знамо, које је од то двоје?!

Знамо и то, да меродавни фактори, у извесним приликама, не смеју рећи оно што мисле, те зато и овде можемо и на то помислити, да је Всл. Ш. С. прописао наст. градиво, које одговара интенцијама државних одредаба, а учитељству, да је остављено да ради и сврши колико који може, а то не би смело бити. Школски Савет је макар у једној поверљивој наредби могао обележити своје становиште, своје мишљење, те да и учитељство тачно зна, чега се има придржавати. Овако да то изложено наст. градиво буде и „minimum и maximum“ — да буде како ко хоће, то није правилно становиште, јер би учитељству непрестано био над главом Дамоклов мач, те у данашњим нашим приликама, да буде изложено ћефу, милости и немилости, наших школских органа, да га сваког часа може повијати, зашто није свршио ово или оно, из прописаног наставног градива.

Да су творци нове „Н. О.“ приступили самосталном раду, да су узели за основу свога рада принципе у погледу „Н. О.“ што су истакнути у нарочитој представци епархијског учит. збора, тврдо смо уверени да би им тај

посао сретније испао за руком, па шта више, да би и учитељство било задовољно тим радом, јер је Школски Савет у тој представи добио јасно изложено, каква би требала да буде „Н. О.“ па шта више, према броју радних часова преко целе године, шта и колико да се узме од наставног градива из појединих предмета. У тој представи нису се изгубили из вида ни ранији захтеви осталих среских учит. зборова, а ни једнодушна одлука епархијског учит. збора бачког, као ни најглавнијег фактора, који би учитељству стојао на расположењу, а то је време.

Да ни тог најглавнијег фактора — време — нису имали у виду творци нове „Н. О.“ за доказ ћемо узети наставно градиво, које је прописано за комбиноване разреде, са две учитељске снаге и то: I. II.; III. IV. V. VI., те ћемо карактеристике ради у главном изнети наст. градиво, које је прописано за те разреде, са радом од 30 седмица, јер то време рада, одговора приликама сеоских школа, а тих је највише, па истима и обраћамо пажњу. Већ из тога једног примера, морамо доћи до тог уверења, да творци Наставне Основе, при прописивању наст. градива, нису имали обзира, према учитељу, који ради са једним, и ономе који ради са више разреда.

Према тој подели наставног градива, за комбиноване разреде и то: III. IV. V. и VI. имало би се обрадити исто за 30 седмица или 930 часова, на које је време овако расподељено:

1. Наука о вери — недељно	3 $\frac{1}{2}$ часа,	чини	104
2. Српски језик	3	" "	90
3. Мађ. језик	12	" "	360
4. Рачун и Геометрија	3	" "	90
5. Земљопис	2 $\frac{1}{2}$	" "	75
6. Повесница за V. раз. 21 партија	$\frac{1}{2}$	" "	15
" " VI. " 19 "	$\frac{1}{2}$	" "	15
7. Права и дужности, недељно	$\frac{1}{2}$	" "	15
8. Природопис за онај огромни материјал	$\frac{1}{2}$	" "	15
9. Физика	$\frac{1}{2}$	" "	15
10. Певање	$\frac{1}{2}$	" "	15
11. Цртање	1	" "	30
12. Ручни рад	1	" "	30
13. Вођарство	1	" "	30
14. Гимнастика	1	" "	30

Као што смо напред напоменули цео овај материјал, имао би се савладати за 30 седмица или 930 часова. Но кад се још одбију вечерња, празнични и други дани, онда нам не остаје ни толико времена. Према оваком стању ствари, држимо да је излишна свака даља реч.

Ко уме да мисли, тај ће одмах бити на чисто, како стојимо са распоређеним наст. градивом, како стојимо са одређеним бројем часова, као и то: Шта и колико се може у томе времену свршити од наст. градива само на матерњем језику, а да и не спомињемо, оне предмете, који се упоредо морају обрадити и на мађарском језику.

На крају морамо констатовати ту чињеницу, да је Всл. Школски Савет, и ову „Н. О.“ урадио „о нама, а без нас“, а то је тим више за жалење, што међу члановима Савета, седе и два бивша учитеља, који, док беху у нашим редовима, дизаху свога гласа с нама заједно, кад је та нета власт, важнија питања решавала и доносила одлуке, без саслушања учитељства, односно среских учит. зборова.

На основу свега овога, Управни Одбор среског збора слободан је поднети збору овај предлог за одлуку:

Учитељски збор, новосадског школског среза, стојећи на становишту одлуке учит. збора епархије бачке, у данашњој својој седници од 21/V. 4/V. донео је ову резолуцију:

Учитељски збор новосадског школског среза, посматрајући нову „Н. О.“ са општег и посебног гледишта, дошао је до тог уверења, да је наставно градиво у тој „Н. О.“ већином претоварено, и тога је мишљења овај збор, да је то претоваривање отуда, што је у садањој „Н. О.“ сваки школски предмет засебно специјалисан, те тако колико предмета, толико смерова. Нема потребне јединствене директиве, која треба да се достигне свестраном обуком основне школе. Нема методичких чињеница, помоћу којих ваља учитељ, да до краја школске године дође истакнутом циљу. Кад се дода још и то, да „Н. О.“ у својим специјалисању предмета, нема обзира на положај једнога или више разреда, онда овај збор, у данас тешком времену, за оправдано сматра жалити се на ту нову „Н. О.“

Истина, да је и државно школско веће било за то: да се једна једина „Н. О.“ гради за све школе, односно комбинације разреда, али се том приликом не специјалише сваки предмет до крајности, већ се истакну Методичко-дидактички кругови, који се у појединим разредима достићи морају.

На основу свега тога, збор решава: да се „Н. О.“ као савременији програм предавања има тако преудесити, да би на основу савре-

мених принципа утврдио, који предмети, у ком облику, и каквим распоредом да уђу ти предмети у „Наставну Основу“.

С тога ће овај збор, путем нарочите пред-ставке, обратити се Вел. III. Савету, да се „Н. О.“ на начелима концентрације измене.

При градњи пак исте, да имају учитељи удела, јер концентрација изискује, не само опћег и педагошког знања, него и школску праксу, велику умешност, потпуно познавање целих васпитања и обуке основне школе и велику вежбу, у методичким принципима. Овај збор, тога је уверења, да се реали не цепају у основној школи, већ путем концентрације, да се при обради наставног градива спајају једно с другим, по сродству свога градива.

У Обровцу, 25. марта 1910.

Управни Одбор

учитељског збора
новосадског школског среза.

*

Ово је мишљење усвојено у зборској сед-ници од 21. апр. (4. маја) о. г.

Школа и настава.

Статистички подаци о основном школству у Босни и Херцеговини. На крају шк. године 1907/8. било је у Б. и Х. 405 основних школа, и то 268 народних, 126 конфесијских и 11 приватних основних школа. (У шк. години 1906/7. било је 379 основних школа, и то 259 народних, 109 конфесијских и 11 приватних). Од 126 конфесијских школа биле су 94 српско-православне, 30 римо-католичких, 1 евангеличка и 1 јеврејска.

Једна основна школа долази на 126 km². У мостарском окружју долази једна основна школа на 96 km², а у травничком на 205 km².

Школских је места било 314. Једно школско место долази просечно на 159 km².

С обзиром на број становништва долази једна основна школа на 3872 становника. И у томе погледу стоји окружје мостарско најбоље: једна основна школа долази већ на 2539 душа; најнеповољније је у бихаћком окружју; ондје долази једна школа на 5815 душа.

На 314 школских мјеста и на она места, из којих деца полазе школу, долази 879.410 становника; према томе остаје 688.282 станов-

ника, који у опште не могу децу спремати у основну школу. Од свега становништва у земљи може спремати децу у школу 56%. Од целокупног муслиманског становништва може спремати децу у школу 48%, од православног 52%, а од католичког 75%. То значи, да су данашње наше основне школе тако размештене, да се њима могу католици највећма послужити.

Број школске деце износио је 36.362. У народне осн. школе ишло је 25.845 деце, у српско-православне 7144 деце, у римокатоличке 2892 деце.

Православне деце ишло је у школе 15.318, католичке 14.507, муслиманске 5130, јеврејске 1376, других вера 531. Као што се види, од три главне вероисповести најбоље посећују школе католичка деца. Католика нема више од 22% у целој земљи, по ипак католичке деце у осн. школама има 39%.

Муслиманска деца посећивала су искључиво комуналне школе: православне деце је ишло 8139 у комуналне, а 7124 у српске школе, 21 дете је ишло у римокатоличке, а 34 у приватне школе. Католичке је деце ишло 11.271 у комуналне, 2726 у католичке конфесијске, 12 у српске, 2 у евангеличке, 496 у приватне школе.

Деце способне за школу беше 235.214 (15% целокупног становништва). Од те деце похађало је школу 15.67%. С обзиром на веру најбоље похађају школу Јевреји; њихова сва деца иду у школу. Од три главне конфесије најбоље су похађали школу католици (29% од деце за школу способне), затим долазе православни (16%), а најпосле муслимани 6%.

На једног наставника долази просечно 42 ученика.

Највећи број основних школа био је у овим котаревима: у брчанском 19, у дервентском 19, у столачком 18, у бијељинском 17, у граду Сарајеву 15, у љубушком 15, градачком 13, градншком 13, мостарском 12, тешањском 11, прњаворском 10, требињском 10. Српских школа било је у 46 котара, католичких у 17 котара.

Број ученика у IV. разреду износио је 4908. Од ових је с успехом свршило IV. разред 4201 (81.52% од броја ученика у IV. разреду или 11.40% од целокупног броја школске деце.

Вероучитеља било је 483, и то 165 право-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

славних, 157 католичких, 133 муслиманских, 22 јеврејска и 6 друге вере.

Трошкови за школе износили су у готовом: 1.843.788 К; ерар је трошио 929.000 К, а политичке општине 589.465. На комуналне школе потрошило се те године 1.515.291 К, на српске 243.556 К, а на католичке 21.100. Једна народна осн. школа стајала је у готовом 5654 К, једна српска школа стајала је у готовом 2591 К. Просечни трошак у готову повцу за једнога ученика у народној осн. школи износио је 58 К 63 х., у српској школи 34 К 9 х. Просечна плата једног учитеља на нар. осн. школи износила је 1672 К, а онда на српској школи 1158.

Број наставничких лица износио је 877 (557 мушких, 320 женских). Од тих је служило на комуналним школама 622, а на српским 154, католичким 77, евангеличким 1, јеврејским 6, приватним 17. Формално неспособљених наставника било је на комун. школама 19, на српским 18, на католичким 6.

Наставника православне вере беше 382, католичке 372, муслиманске 112, Јевреја 3, друге вере 8. У комуналним школама било је правосл. наставника 228, католика 279, муслимана 111, друге вере 4. Наставника на срп. школама било је 154, који су сви били правос. вере.

„Рад“.

Учитељство.

Реч српског учитељства у Босни и Херцеговини. Српско је учитељство одмах у почетку автономног живота осетило, да је пасторче наше црквено просветне аутономије, и што се даље залазило у тај автономни живот све се више осећао немар према српском учитељству, а у најновије време поведен је од неких особа јуриш и на српску школу, као нешто непотребно и за народ прескупо. Кад се већ тако далеко дотерало, кад је већ српском учитељству догорело до ноката, те кад је српско учитељство осетило, да душмани поткопавају темељ српске школе, то је оно скочило на одлучан отпор и своју је реч рекло на Ванредној Скупштини свога Удружења, која је одржана у Сарајеву 21. и 22. априла о. г. На овој се Скупштини расправљала четири најглавнија питања како за српску школу, тако и за српско учитељство, и она је најплоднија

од свију досадашњих Скупштина обзиром на количину рада и важност питања, која су на овој Скупштини расправљана. На првом месту расправљао је г. Стево Калуђерчић, управитељ српских школа у Сарајеву о вредности националне школе. Ова је расправа ишла за тим, да се обори настрано мишљење неких наших људи, који иду за тим, да се наше српске школе, са чистим националним карактером, могу заменити са владиним школама, које су потпуно националне. Пошље исцрпног реферата г. Калуђерчића и кратке дебате, скупштина је једногласно усвојила ову резолуцију:

„Да се све српске школе, које постоје данас у нашој домовини потпуно уреде; — где год потреба захтева да се отварају нове српске школе; где у чисто српским политичким општинама постоје комуналне школе, да се претворе у српске, пошто их народ — плаћајући државни школски прирез — издржава о своме трошку; — јер је само таква школска политика реална, како са културног, тако и са националног и материјалног гледишта.

Досадашњим својим буџетирањем Вел. Савет није посветио онолико бриге и пажње око подизања и издржавања српских школа, колико то оне заслужују и колико је могао то учинити према средствима, с којима је располагао.

Ванредна Скупштина Учитељског Удружења тражи и захтева, да целокупни приходи В. Савета морају искључиво служити на подмирење потреба Српских Школа, а тако исто и Епархијски Савети према XII. чл. основних одредаба морају сносити трошкове за помагање српских школа“.

После усвојене ове резолуције реферисао је г. Вељко Чубриловић, српски учитељ из Тузле о начелима, на којима треба основати школску Уредбу. Иза овога исцрпног реферата скупштина је у овом питању усвојила ову резолуцију:

„Учитељи и учитељице Српских Основних Школа на својој Скупштини држаној у Сарајеву 21. и 22. априла саслушавши реферат о Школској Уредби и Дисциплинарним Правилима доносе ову резолуцију:

1. Како Школска Уредба има задатак да зајамчи правила развитак нашег просветног живота помоћу школа, то В. У. и П. Савет, у интересу народног просвећивања треба одмах да реши и изда Школ. Уредбу и Дисц.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Правила заједно. Отезање тога питања сматра као штетно и по школу и по учитеље.

2. Тражимо од В. У. и П. Савета да при дефинитивном доношењу Ш. Уредбе проведе оне основне и главне принципе, који су заступљени у нацрту Школ. Уредбе, што га је израдила I. учитељска анкета, а поправио Гл. Одбор Учит. Удружења и Учит. Скупштине. Нарочито тражимо, да нам се законом зајамчи сталност службе и изјављујемо да српско учитељство неће отступити од тих принципа; и да се друкчијим решењем не може задовољити.

3. У погледу права српских учитеља стојимо на становишту: да та права буду најшира. А биће онда када се с једне стране поправи материјални положај српских учитеља; а с друге стране зајамчи правила одношај учитеља према друштву и према другим властима.

4. У погледу дужности тражимо: да учитељ није обавезан вршити ни једну споредну дужност изван школе; и која не стоји у вези са његовим стручним радом. Нарочито тражимо, да се укину до сада уобичајене дужности учитељеве: перовођество, хоровање, рачуновођество и приређивање забава; а посебно истичемо укидање најтеже споредне дужности: појања у цркви.

5. Усвајамо мишљење и захтеве Гл. Одбора у погледу меснога и стручнога самоуправнога надзора над учитељима. Те захтеве, које је поднео Главни Одбор Вел. Упр. и Прос Савету, проглашујемо као захтеве свих српских учитеља-лица.

6. Српско учитељство у погледу дисциплинарних правила не ставља никаквих посебних захтева; али тражи, да се Дисциплинарна Правила издају заједно са Школ. Уредбом.

Стојећи на становишту, да је учитељ школа, то је г. Стево Стојановић, српски учитељ из Б. Новог реферисао о уређењу учитељских плата. Послије опширног и врло смисљеног реферата г. Стојановића Скупштина је усвојила следећу резолуцију:

„Српско учитељство у Босни и Херцеговини скупљено на ванредној скупштини Срп. Учит. Удружења у Сарајеву одржаној 21. и 22. априла 1910. г. увјерено да је опстанак и развитак Српске школе у овим земљама тесно везан за уређење правних и материјалних прилика српског учитељства; не задовољавајући

се начелним закључком В. У. и П. Савета од 24. новембра 1909. г. у питању уређења учитељских плата, осуђујући одлагање решења тога питања; уверено да се оно може без одлагања решити према предлогу Гл. Одбора Срп. Учит. Удружења поднесеног В. У. и П. Савету из П. редовне седнице Гл. Одбора одржане 14. и 15. септембра број 114. ех 1909. у интересу опстанка и напретка српске школе, тражи и захтева да се још до конца ове школске године, а најбоље до 15 јуна о. г. сазове седница В. У. у П. Савета, да се горе наведени предлог Гл. Одбора Срп. Учит. Удружења узме и озбиљно проучи и у истој седници да проведе уређење учитељских плата, као што се у томе предлогу захтева. Уређење плата по нашем предлогу захтевамо тим пре, што срп. учитељи имају више дужности у самој школи и настави него ли комун. учитељи, јер имају да предају предмете: Науку Хришћанску, цркв. слов. језик и цркв. појање; дочим у комун. школама те предмете предају катихете, који су за то нарочито и паграђени.

Осим тога, захтевамо да се створе правила „Школ. фонда по којима ће се у првом реду осигурати исплаћивање учитељских доплатака, у колико се не би могли подмирити из редовних прихода Вел. Савета. Из прихода Школ. фонда може се трошити и на издржавање школа“.

Да српска школа стоји на потпуној модерној и савршеној висини то је Скупштина расправљала и о школској анкети. О овом важном питању од кога зависи напредак наших српских школа реферисао је врло лепо г. Јово Вуковић, српски учитељ у Сарајеву, те је Скупштина усвојила ову резолуцију:*

„Да би се многе школске ствари правилно решавале и да би у решавању истих имао што већег удела онај, који је најглавнији фактор у животу српске школе, а то је српски учитељ, српско учитељство сакупљено на својој Ванредној Скупштини држаној 21. и 22. априла 1910., тражи од В. У. и П. Савета, да Школска Анкета буде састављена онако, како је састављена на првој учитељској Скупштини, Шк. Анкету да сачињава шест српских учитеља, које бира Главна Скупштина српског Учит. Удружења и као седми главни школски

* Сва четири реферата са резолуцијама оштампана су у посебну брошуру.

надзорник као природни члан Анкете. Анкети нека се дају на претресање и проучавање све ствари, које се тичу српске школе и њезина живота. Дневнице и фактичне путне трошкове члановима Анкете као и остале трошкове, који стоји у свези са Анкетом да подмирује Вел. Упр. и Просв. Савет из својих средства“.

Поред других важних питања, које је ова скупштина расправила, решила је и ова четири врло важна питања, те како се из изложених резолуција види, заузела је своје становиште, које би требало свакако поштовати, јер то говори српско учитељство, које је најмеродавније у овом питању.

Б Е Л Е Ш К Е.

Промене у школској самоуправи. Народни сабор у седници од 24. (6.) маја ове године обавио је избор чланова у Школски Савет. Изабрани су: Радивој Врховац, управитељ гимназије у Ср. Карловцима, Буда Будисављевић, уредник „Срп. Кола“, Др. Сава Путник, адвокат у Вел. Кикинди, Глиша Стајић, парох у Мокрицу, Ђока Михајловић, учитељ у Нов. Саду, Милан Мандровић, управитељ срп. више дев. школе у Панчеву.

Избор школских референата. Народни сабор у седници од 28. (10.) маја изабрао је за главног школског референта Др. Веселина Ђисаловића, професора у срп. вел. гимназији у Нов. Саду, за епарх. школског референта бачког и будимског Љубомира Лотића учитеља у Вел. Кикинди. Учитељство је срдачно поздравило како избор чланова у Школ. Савет тако и избор референата. Учитељски збор у Нов. Саду решио је да захвали сабору што је одликовао избором у Шк. Савет члана овог збора Ђ. Михајловића, јер сматра тај избор и својим одликовањем, уједно је решио да срдачно поздрави и нове референте Др. В. Ђисаловића и Љ. Лотића.

„Српски учитељски конвент“ у Новом Саду примио је у мају т. г. од Душана Катића, учитеља у Нештину 7 К чланарине. — Од Стеве Личинића, равн. учитеља у Белегицу 10 К чланарине. — Од Светозара Савковића, професора у миру из Новог Сада 20 К чланарине. — Од Аркадија Варађанина из Новог Сада 3 К

свечарског прилога. — Од Глише Лазича, професора из Карловаца 10 К прилога. — Од Дра Милоша Бокшана, адвоката из Новог Сада 10 К прилога. — Од Лазе Терзина, учитеља у Сентандрији 2 К свечарског прилога. — Од Јована Томића, управитељ-учитеља у Чуругу, у име уписнице у чланство 2 К. — Од Душана Гавриловића, трговца у Чуругу 2 К уписнице у чланство.

Срп. прав. учит. збор арадског среза одржао је маја о. г. у Варјашу XXI-ву редовну седницу. Дневни ред је био: I. Отварање седнице и извештај одбора. II. Практичне радње и расправе: 1.) Г. Станмир Теодовић, учит. у Варјашу: Писмени састави на мађ. језику. 2.) Г. Димитрије Десимировић, учит. у Сараволи: Практична радња из рачуна са вишенменованим бројевима за IV. разр. у вези са мађ. језиком. 3.) Гђца Јелена Теодоровићева, учитељица у Срп. Вел. Сентмиклушу: Једна приповетка за III. разр. на мађ. језику. 4.) Слободни практични радови директним методом изведени. 5.) Расправе, које су од прошле седнице заостале и то: а) о земљорадњи и штедњи [г. Никола Малетић учит. у Фенлаку]; б) упућивање деце на занат и трговину [г. г. Никола Поповић, учит. у Новомсентивану и Сима Путник, учит. у Српсентпетру]; в) како и којим начином да се омили родитељима школа и просвета [гђца Јулија Петровићева, учитељица у Т. Кањижи]. III. Предлози срп. учит. збора новосадског школ. среза и евент. предлози. IV. Извештај о стању благајне и укупљање чланарине. V. Критика (у тајној седници). VI. Одређење места и дневнога реда за идућу седницу збора и подела радова за исту.

Прослава стогодишњице новосадске српске православне велике гимназије. Са непредвиђених узрока није се држала прослава стогодишњице новосадске српске православне велике гимназије 19. маја (1. јуна) него ће бити 10. (23.) јуна. Према томе, што је у разасланом и оглашеном програму одређено за 8. (31.) мај, биће 9. (22.) јуна, што је одређено за 19. мај (2. јуни) одржаће се 10. (23.) јуна а што је одређено било за 20. мај (2. јуни), одржаће се 11. (24.) јуна. За банкет се може пријавити до 3. (16.) јуна. Уједно се позивају на прославу сви пријатељи ове гимназије, па и они, који можда ма из каква узрока нису добили засебна по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зива. Међутим, ако би ко желео доћи на прославу, а не ће без позива, нека се пријави гимназијској управи, па ће му се позив одмах накнадно послати.

Читуља. Катарина Цуцић рођ. Топаловић, учитељица у Карлову умрла је напрасном смрћу од кашље у срцу. Покојна Катица била је родом из Сомбора, свршила је учит. школу 1882. г., а пре 25 год. отпочела је учитељевање у Карлову, где је својим савесним радом стекла опште уважење. На погребу се у име шк. одбора опростили парох Јовановић, у име колега учит. Дорословац, а у име среског уч. збора учитељ Косић. Вечан јој спомен!

Научни течајеви у Јени биће ове године од 22. јула до 4. августа (4. до 17. авг. по нов. кал.). Програм се дели на шест одељења: природне науке; педагогика; школска хигијена; наука о религији религијска настава; философија, историја, литература, национална економија; туђи језици. — Педагошки течајеви обухватају: 1. Принципијелне основе педагогике и дидактике; 2. Теорија наставног поступка; 3. специјална дидактика; 4. педагогика под утицајем духовних струја 19. века и садашњости; 5. педагози и педагогика у доба просвећења; 6. социјалне помоћне установе школске; 7. теорија и пракса политичког васпитања; 8. основе методике певања; 9. гимнастичка настава; 10. настава ручног рада у модерном васпитању; 11. пракса и теорија школске црквене историје. — Свега ће се држати 58 течајева из разних наука, по 6 часова и по 12 часова. — Прошле године походило је ове научне течајеве 660 учесника. (Програми се могу добити бесплатно у Београду код д-ра В. Бакића професора Велике Школе у пензији).

Пензиони фонд општинских лекара. Полузванично је објављено, да ће влада до јесени основати пензиони институт за општинске и окружне лечнике. Ствар се зато отеже до јесени, јер министар унутрашњих дела хоће све лечничке захтеве — у колико је само могуће — да испуни. Док је тако лечницима; учитељи узалуд траже ревизију свог пенз. фонда.

Изасланство код министра просвете. 9. априла примио је гроф Јован Зичи министар богочасти и јавне наставе изасланство мађ. учитељства, које је молило да министар што

пре покрене привремено прекинути „Néptanítóк Lарја“ који је основао барон Јосиф Етвеш. Министар је изјавио, да схваћа велику важност „Néptanítóк Lарја“ и да ће се позабавити питањем о поновном покретању тога листа.

Шумска школа. Угледујући се на Немце и Енглезе, стручњаци, који се баве наставом и васпитањем, раде на том, да се у околини Будимпеште оснује шумска школа, за децу која пате од малокрвности, нервозе, срчане и плућне болести.

Учитељска штампарија у Љубљани. Пре три недеље започето је у Љубљани зидање штампарије словеначких учитеља. Зграда ће стати око 100.000 К. а биће готова до 30. септ. о. г., дужина јој је 38 мет. а ширина 17 м. У подземном одељењу биће стовариште за артију, у високом партеру писарнице и машинерије, а у првом спрату дворница за слагаче и писарница.

Против учитељица. У једном америчком научном часопису јада се један од њихових најврснијих аграраца А. Francis, што американска омладина постаје и душевно и телесно све слабија мекша. Тврди, да је већ садашња мушка генерација по духу све само женске у мушком оделу. А овај преображај приписује васпитном систему, који је већином у рукама учитељица. Саопштава извештај, по коме у Америци има 109.179 учитеља а скоро два пут толико (356.884) учитељица. Препоручује, да се васпитање омладине што пре повери мушкима, иначе ће услед оваког система бити у опасности опстанак државе.

Земаљско школско удружење у Лавову оснивају Русини за Галицију. Друштву је задаћа да се стара о развоју русинског школства. Удружење ће оснивати приватне народне и средње школе, стараће се о оснивању фонда за школе, водиће надзор над целим русинским школством. Одржаваће везе с учитељством, да би знало за повреде и стање школа у појединим местима и крајевима.

Слагачки штрајк трајао је у целој Угарској две недеље. За то време није радило у Новом Саду пет штампарија међу овима ни наша учитељска штампарија „Натошевић“. С тога је и „Шк. Гласник“ закаснио излагањем. Идући број изаћи ће за овим после 5—6 дана.

ЗАХВАЛА.

Среском учитељском збору старо-бечејском, многим друговима и пријатељима, који су ми брзојавом, писмом или усмено поздравили избор за члана Школеског Савета, шаљем срдачан поздрав и братску захвалност.
У Новом Саду, 30. (12.) јуна 1910.

Ђ. Михајловић
учитељ.

СИГУРНУ ПОМОЋ
од укваре

можете наћи мојим опасачима. Исптите да вам бадава пошаље обавештај фирма која још од 1864. год. постоји:

АУГУСТ ЦИГЛЕР, Нови Сад (Ujvidek) Ugarska
преко пута од Централ. Кредитног Завода бр 7.

ОБЈАВА.

Част ми је објавити врло поштованој публици, да сам

У НОВОМ САДУ
(улица Лауша Кошута бр. 29.)

отворио

ПИСАРНИЦУ АГЕНЦИЈЕ ЗА КЕЛНЕРЕ

и завод, који служи
СМЕШТАЊУ НАМЕШТЕВИКА.

Ја посредујем смештање главних келнера, келнера, собарица, слуге, чељади и осталог каванског особља.

Обричући, да ћу како усмене тако и писмене налоге извршивати тачно и брзо, молим врло поштовану публику, да ми повери што многобројнијих налога.

С одличним поштовањем

Светозар М. Косовац
агент за келнере

7—20

Помодно-Мануфактурна трговина

ДУШАНА С. ЦАРКОВИЋА,

код „Сремца.“ — У Новом Саду.

Кошут Лајошева ул. 37. — Винклерова палата.

препоручује се пажњи п. н. грађанства Новог Сада и околине својим богато снабденим стовариштем са најновијом робом, за пролетњу и летњу сезону.

ЦРКВЕНИХ УТВАРИ

најновији велики

ИЛУСТРОВАНИ ЦЕНОВНИК.

Ко жели велики илустровани ценовник нека изволи искати па ће му послати у крстошлету бесплатно

ЛУКЕ К. АЛЕКСИЈЕВИЋА

== У НОВОМ САДУ ==

прва творница, искључиво српских православних црквених утвари, школеских, певачких и других друштвених застава, барјака, и литија, одежа, небја, полијелеја, канџила чирака, светих икона, иконостаса. Христових гробова и свију других овде пенаведених и потребних црквених утвара.